

Doğum Sonu Dönemde COVID-19 Fobisinin Emzirme Tutumu ve Maternal Bağlanma ile İlişkisi

The Relationship of COVID-19 Phobia with Breastfeeding Attitude and Maternal Attachment in the Postpartum Period

Nurten ÖZÇALKAP^{1,*} , Tuba UÇAR²

Özet

Amaç: Araştırmanın amacı, annelerin doğum sonu döneminde COVID-19 fobisinin emzirme tutumu ve maternal bağlanma ile ilişkisini incelemektir.

Yöntem: Araştırma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte olup, Aralık 2020 – Mart 2021 tarihleri arasında sosyal medya üzerinden (Facebook, Instagram) çevrim içi olarak katılan 304 anne ile gerçekleştirildi. Veriler, Kişisel Tanıtım Formu, COVID-19 Fobisi Ölçeği (C19P-S), Emzirme Tutumunu Değerlendirme Ölçeği (ETDÖ) ve Maternal Bağlanma Ölçeği (MBÖ) ile toplandı.

Bulgular: Araştırmada; kadınların C19P-S toplam puan ortalamasının 58.85 ± 16.90 olduğu, ETDÖ ve MBÖ toplam puan ortalamalarının ise sırasıyla 103.77 ± 12.84 ve 96.74 ± 9.00 olduğu belirlendi. Araştırmada gelir düzeyini orta ve yüksek algılayan kadınların C19P-S Psikolojik puan ortalamalarının ($p=.021$), ilkökul ve ortaokul mezunu kadınların C19P-S Somatik puan ortalamalarının ($p=.005$) ve ilkökul mezunu kadınların C19P-S Ekonomik puan ortalamalarının ($p=.010$) daha yüksek olduğu belirlendi. Annelerin C19P-S ile ETDÖ ve MBÖ puan ortalamaları arasında negatif yönde zayıf bir ilişki olduğu bulundu (sırasıyla $r=-.263$, $r=-.154$; $p<.05$).

Sonuç: Bu araştırmada, annelerin doğum sonu döneminde COVID-19 fobisinin yüksek olduğu, COVID-19 fobinin en çok psikolojik ve sosyal alt boyutlarda hissedildiği ve yaşanan fobinin emzirme tutumunu ve maternal bağlanmayı olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Bağlanma, COVID-19 fobisi, emzirme tutumu

Abstract

Purpose: The aim of the study is to examine the relationship of COVID-19 phobia in the postpartum period of mothers with breastfeeding couples and the presence of the mother.

Method: The research is reproductive and relationship-seeking type, with 304 mothers and readers who participated online via social media (Facebook, Instagram) between December 2020 and March 2021. Data were obtained with the Self-Identification Form, the COVID-19 Phobia Scale (C19P-S), the Breastfeeding Attitude Assessment Scale (BAAS), and the Maternal Attachment Scale (MAS).

Results: In the research; it was determined that the mean C19P-S total score of the women was 58.85 ± 16.90 , and the mean total score of BAAS and MAS was 103.77 ± 12.84 and 96.74 ± 9.00 , respectively. In the study, the average of C19P-S Psychological score ($p=.021$) of women with income centers and high perception, C19P-S Somatic mean score of women who graduated from primary and secondary school ($p=.005$) and C19P-S mean of economics of women who graduated from primary school ($p=.005$) = $.010$ was found to be higher. There was a weak negative correlation between mothers' C19P-S and mean scores of BAAS and MAS ($r=-.263$, $r=-.154$; $p<.05$, respectively).

Conclusion: The aim of this study is to neutralize the breastfeeding attitude of the mothers and the inclusion of the mother in the postpartum period, where the COVID-19 phobia is high, the psychological and social subgroups of the COVID-19 phobia hiss the most, and the experienced phobia.

Keywords: Attachment, COVID-19 phobia, breastfeeding attitude

GİRİŞ

Emzirme, anne sağlığı ile bebeklerin hayatta kalmaları, beslenmeleri ve gelişimlerinin temel taşıdır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), yenidoğanların ilk 6 ay sadece anne sütü ile beslenmesini, anne sütünün emzirme ile verilmesini, 2 yıl ve sonrasında da ek gıdalarla birlikte emzirmeye devam edilmesini önermektedir (WHO, 2022). Anne sütü yenidoğan, bebeklik, çocukluk dönemi için en iyi besin kaynağıdır ve birçok hastalığa karşı

¹ Adıyaman Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Adıyaman, Türkiye, nur_dan044@hotmail.com, ORCID: 000-000-032-440-968-X

² İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Malatya, Türkiye, tuba.ucar@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4450-6826

*Sorumlu Yazar

Geliş Tarihi / Received: 9-11-2022

Kabul Tarihi/Accepted: 30-11-2022

koruma sağlar. Anne sütü, bebeklerin her anlamda sağlığını destekleyen ve onları birçok enfeksiyona karşı koruyan antikorlar sağlar. Anne sütündeki antikorlar ve biyoaktif bileşenler, bebeğin COVID-19'a yakalanması durumunda, bu enfeksiyona karşı savaşılabılır (UNICEF, 2020). Emzirme, erken ve kesintisiz tenel temas, aynı odada kalma ve kanguru bakımı maternal bağlanmanın temel faktörleridir. Maternal bağlanma yenidoğan sağ kalımını önemli ölçüde iyileştirmekte, morbidite ve mortaliteyi azaltmaktadır (WHO, 2022).

COVID-19 nedeniyle tedbirlerin alınması sonucunda fiziksel mesafe önlemleri anne ve yenidoğanlar için maternal bağlanma açısından zorluklara neden olabilmektedir. Bağışıklık sistemi gelişmemiş olan yenidoğanlarda COVID-19'un nasıl seyredeceğinin merak, endişe ve korkuya neden olduğu bildirilmektedir. Pandemi sürecinin ilerlemesiyle beraber yenidoğanlarda enfeksiyonun daha az görüldüğü ve hastalık seyrinin daha hafif olduğu belirtilmektedir (UNICEF, 2020).

COVID-19 salgını döneminde doğumdan hemen sonra emzirmeye başlanması önerilmektedir. COVID-19 salgınında; yenidoğan ile anne arasında ten tene temas kurulması ve bebeğin anne ile aynı odada tutulması, emzirmeye erken başlaması önerilmektedir. Emzirme, COVID-19 virüsüne karşı yenidoğan bağışıklığını artırarak yenidoğanda morbidite ve mortaliteyi azaltmaktadır (DSÖ, 2022; UNICEF, 2020). Tüm bunlara rağmen, bulaş ve öldürücülüğü yüksek olan COVID-19, postpartum dönemde anne ve yenidoğan sağlığı açısından önemli olan emzirme ve anne-bebek bağlanmasını olumsuz etkilenmiş olabilir. Sağlık profesyonelleri; COVID-19'dan şüphelenilen veya teyit edilmeyen, COVID-19 olan biriyle yakın temasta olmayan veya COVID-19 için tam aşılı olan kişilerin memeden beslerken veya süt sağarken özel önlemler almasına gerek olmadığı hakkında annelere ve yakınlarına bilgi ve destek sağlamalıdır. Göğüs pompası kullanma ya da COVID-19 durumu ne olursa olsun tüm emziren kişiler göğüs pompalarını nasıl düzgün şekilde temizleyecekleri konusunda Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezleri (CDC) (CDC, 2019) önerileri konusunda eğitilmelidirler. Böylece toplum sağlığı için önemli olan anne ve yenidoğan sağlığı COVID-19 pandemisi döneminde de en yüksek düzeye çıkarılmamıştır. Ancak literatür incelemesinde; doğum sonu dönemde kadınların bulaşıcılığı yüksek olan COVID-19 fobisinin emzirme tutumu ve maternal bağlanma ile ilişkisinin incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. İlk kez Türkiye'nin güney doğusunda yapılan bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma Soruları:

1. COVID-19 Fobisi doğum sonu emzirme tutumunu etkiler mi?
2. COVID-19 Fobisi doğum sonu bağlanmayı etkiler mi?

YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma, tanımlayıcı ve ilişki arayıcı bir çalışmadır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma Aralık 2020 – Mart 2021 tarihleri arasında sosyal medya aracılığıyla yürütüldü. Araştırmacıların Google Formlar aracılığıyla hazırladığı anketleri sosyal medya üzerinden (Facebook, Instagram) online olarak doğum yapmış kadınların gruplarında paylaşıldı ve doldurmaları istendi. Formların doldurulmasında tekrarları önlemek için formun başına daha önce doldurmayanların doldurması yönünde açıklama eklendi. Anket formunun ilk sayfasında çalışma hakkında bilgi paylaşıldı ve araştırmaya alınma kriterlerini sağlayan gönüllü kadınlar elektronik bir bağlantı aracılığıyla hazırlanmış olan çevrimiçi anket platformuna yönlendirildi.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini doğum sonu 0-6 hafta arasında olan kadınlar oluşturdu. Örneklem sayısını belirlemek için veri toplama aşamasından önce güç (power) analizi yapıldı. Tanımlayıcı çalışmalarda, power analizinde örneklem hesabı yapılırken olayın görülme oranı bilinmiyorsa, bu oran %50 ($\pm$ %5) (en yüksek örneklem büyüklüğü) kabul edilir. Bu çalışmada da COVID-19 fobisi %50 varsayıldığında, örneklem büyüklüğü %5 yanılğı düzeyi çift yönlü önem düzeyinde, %95 güven aralığında %80 evreni temsil etme yeteneği (güç) 304 kadın olarak hesaplandı. Doğum sonu dönemde olup anketleri cevaplamaya gönüllü olanlar ve alınma kriterlerini sağlayan kadınlar araştırmaya alındı.

Araştırmaya Alınma Kriterleri:

- Sosyal medya kullanan,
- İletişim güçlüğü olmayan,
- Termde ve tekil yenidoğanı olan,
- Sağlıklı yenidoğana sahip olan annelerdir.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında, kadınların sosyo-demografik özelliklerini belirleyen Kişisel Tanıtım Formu, Korona Virüs 19 Fobisi Ölçeği (C19P-S), Emzirme Tutumunu Değerlendirme Ölçeği ve Maternal Bağlanma Ölçeği kullanıldı.

Kişisel Tanıtım Formu: Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda (Arslan, 1999; Kavlak ve Sirin, 2009; Kurt ve Çelikay- Söyler, 2022; Nacar ve Gökkaya, 2019; Schmidt ve ark., 2016) oluşturulan bu form kadınların sosyo demografik özellikleri (yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir düzeyi) ve obstetrik özelliklerini (gebelik sayısı, gebeliğin planlı olma durumu ve doğum şekli) içeren yedi sorudan oluşmaktadır.

Korona Virüs 19 Fobisi Ölçeği (C19P-S): C19P-S, korona virüse karşı gelişen fobiye ölçmek üzere geliştirilmiş, 5'li Likert tipinde bir ölçektir. Ölçek 20 sorudan ve 4 alt boyuttan (Psikolojik Alt Boyutu, Somatik Alt Boyutu, Sosyal Alt Boyutu, Ekonomik Alt Boyutu) oluşmaktadır. Ölçeğin maddeleri; 1

(Kesinlikle Katılmıyorum) ile 5 (Kesinlikle Katılıyorum) arasında puanlandırılmaktadır ve ters madde bulunmamaktadır. Psikolojik alt boyutu; 1-5-9-13- 17 ve 20. maddeleri; somatik alt boyutu; 2-6- 10-14 ve 18. maddeleri, sosyal alt boyutu; 3-7-11-15 ve 19. maddeleri, ekonomik alt boyutu ise 4- 8-12 ve 16. maddeleri ölçmektedir. C19P-S toplam puanı 20 ile 100 arasında değişir. Bireylerdeki C19P-S alt boyut ve toplam puanlarının yüksekliği alt boyutlardaki ve genel korona fobinin yüksekliğini göstermektedir. Ölçeğin kesme puanı yoktur. Ölçeğin Cronbach's alfa güvenirlik katsayısı 0.92'dir (Arpacı, Karataş, & Baloglu, 2020). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach's alfa güvenirlik katsayısı 0.92 olarak bulunmuştur.

Emzirme Tutumunu Değerlendirme Ölçeği (ETDÖ): ETDÖ, 1999 yılında Arslan tarafından doğum yapan kadınların emzirme tutumlarını değerlendirebilmek, emzirmenin çeşitli boyutlarını incelemede kullanılmak üzere geliştirilen, beşli likert tipte toplam 46 soru içeren bir ölçektir. Emzirme tutumu değerlendirme ölçeğinde 22 madde olumlu, 24 madde ise olumsuz emzirme tutumunu değerlendirmektedir. Olumlu emzirme tutum maddeleri Tamamen Katılıyorum (4), Katılıyorum (3), Kararsızım (2), Az Katılıyorum (1), Hiç Katılmıyorum (0) olarak, olumsuz emzirme tutum maddeleri Tamamen Katılıyorum (0), Katılıyorum (1), Kararsızım (2), Az Katılıyorum (3), Hiç Katılmıyorum (4) olarak puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 184 olarak hesaplanmaktadır. Emzirme tutumu en yüksek puan alanlarda olumlu olarak değerlendirilmektedir. Arslan ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yapmış ve Cronbach's alfa değerini 0.63 olarak saptamıştır (Arslan, 1999). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach's alfa güvenirlik katsayısı 0.60 olarak bulunmuştur.

Maternal Bağlanma Ölçeği (MBÖ): MBÖ maternal sevgiyle bağlanmayı ölçmek için, Muller tarafından 1994 yılında geliştirilmiştir. Ölçek dördümlük likert tipinde 26 maddeden oluşur ve her bir madde doğrudan ifadeleri içerir; her zaman(a)= 4 puan, sık sık(b)=3 puan, bazen(c)=2 puan ve hiçbir zaman(d)=1 puan olarak hesaplanmaktadır. MBÖ'den alınabilecek puanlar en düşük puan 26, en yüksek puan ise 104 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar maternal bağlanmanın yüksek olduğunu gösterir. Kavlak ve Şirin tarafından MBÖ Türk toplumuna uyarlanmıştır ve ölçeğin Cronbach's alfa güvenirlik katsayısı 0.82 olarak saptanmıştır (Kavlak & Sirin, 2009). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach's alfa güvenirlik katsayısı 0.91 olarak bulunmuştur.

İstatistiksel Analiz

Verilerin değerlendirilmesi SPSS 22.0 for Windows (SPSS, Chicago, Il, USA) paket programında yapıldı. Tanımlayıcı istatistiksel değerler, sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma şeklinde gösterildi. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov testi ile değerlendirildi. Veriler normal dağılıma uyduğu için parametrik testler kullanıldı. İkili grup karşılaştırmalarında *t* testi, çoklu grup karşılaştırmalarında ise Analysis of variance (ANOVA) kullanıldı. Çoklu karşılaştırmalarda post-hoc test olarak Tukey testi kullanıldı. Ölçekler arasındaki ilişki Pearson korelasyon analizi ile incelendi. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak değerlendirildi.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma için bir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu’ndan etik kurul onayı (Karar No: 2020/1324) ve bir Bakanlığın Bilimsel Araştırma Platformu’ndan kurul onayı alındı (Karar No: 2020-12-16T11_07_28). Online anket formunun ilk sayfasında kadınlara çalışma hakkında bilgi verildi ve araştırmaya katılmaya gönüllü kadınlar çalışmaya alındı.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılığı, örneklemin sadece sosyal medya kullanan annelerden oluşmasıdır. Sadece sosyal medya kullanan annelerin sonuçları tüm annelere genellenemez.

BULGULAR

Tablo 1. Kadınların tanıtıcı özelliklerinin dağılımı (n=304)

Değişkenler	n	%
Yaş (yıl)		
30 ve altı	159	52.3
31 ve üstü	145	47.7
Eğitim düzeyi		
İlkokul mezunu	53	17.4
Ortaokul mezunu	85	28.0
Lise mezunu	65	21.4
Üniversite mezunu	101	33.2
Çalışma durumu		
Çalışıyor	80	26.3
Çalışmıyor	224	73.7
Gelir düzeyi		
Düşük	156	51.3
Orta	104	34.2
Yüksek	44	14.5
Gebeliğin planlı olma durumu		
Planlı	259	85.2
Plansız	45	14.8
Doğum şekli		
Normal doğum	135	44.4
Sezaryen doğum	169	55.6
Gebelik sayısı		
1. gebelik	63	20.7
2. gebelik	80	26.3
3 ve üzeri gebelik	161	53.0

Kadınların tanıtıcı özelliklerinin dağılımı Tablo 1’de sunulmaktadır. Çalışmaya katılan kadınların %52.3’ünün 30 yaş ve altında olduğu, %33.2’sinin üniversite mezunu olduğu, %73.7’nin çalışmadığı, %51.3’ünün gelir düzeyinin giderden az olduğu, %85.2’sinin gebeliğin planlı olduğu ve %55.6’nın sezaryen doğum yaptığı belirlendi.

Tablo 2. Kadınların C19P-S, ETDÖ VE MBÖ puan ortalamalarının dağılımı

	Ort±SS	Ölçeklerden alınabilecek en düşük-en yüksek puanlar		Bu çalışmada ölçeklerden alınan en düşük-en yüksek puanlar	
		Min	Max	Min	Max
C19P-S Toplam	58.85±16.90	20	100	20	100
C19P-S Psikolojik	19.71±5.53	6	30	6	30
C19P-S Sosyal	15.64±4.75	5	25	5	25
C19P-S Somatik	12.52±5.16	5	25	5	25
C19P-S Ekonomik	10.97±4.06	4	20	4	20
ETDÖ Toplam	103.77±12.84	0	184	59	144
MBÖ Toplam	96.74±9.00	26	104	26	104

C19P-S: Koronavirüs-19 Fobisi Ölçeği

ETDÖ: Emzirme Tutumu Değerlendirme Ölçeği

MBÖ: Maternal Bağlanma Ölçeği

Tablo 2’de kadınların C19P-S, ETDÖ VE MBÖ puan ortalamalarının dağılımı gösterilmektedir. Kadınların C19P-S toplam puan ortalamasının 58.85±16.90 (min-max: 20-100) olduğu, ETDÖ ve MBÖ toplam puan ortalamalarının ise sırasıyla 103.77±12.84 (range: 59-144) ve 96.74±9.00 (min-max: 26-104) olduğu belirlendi.

Tablo 3’de kadınlara ait bazı değişkenlere göre C19P-S toplam ve alt boyut puan ortalamalarının karşılaştırılması sunulmaktadır. Araştırmada gelir düzeyini orta ve yüksek olarak algılayan kadınların C19P-S Psikolojik puan ortalamalarının, gelir düzeyini düşük düzeyde algılayanlara göre daha yüksek olduğu ($p=0.021$); yaş, eğitim, çalışma durumu, gebeliğin planlı olma durumu, doğum şekli ve gebelik sayısı yönünden gruplar arasında istatistiksel olarak önemli fark olmadığı belirlendi ($p>0.05$). İlkokul ve ortaokul mezunu olan kadınların C19P-S Somatik puan ortalamalarının, üniversite mezunu olanlara göre daha yüksek olduğu ($p=0.005$); yaş, çalışma durumu, gelir düzeyi, gebeliğin planlı olma durumu, doğum şekli ve gebelik sayısı yönünden gruplar arasında istatistiksel olarak önemli fark olmadığı belirlendi ($p>0.05$). Ayrıca ilkokul mezunu olan kadınların C19P-S Ekonomik puan ortalamalarının, üniversite mezunu olanlara göre daha yüksek olduğu ($p=.010$), yaş, çalışma durumu, gelir düzeyi, gebeliğin planlı olma durumu, doğum şekli ve gebelik sayısı yönünden gruplar arasında istatistiksel olarak önemli fark olmadığı belirlendi ($p>0.05$). C19P-S Toplam ve C19P-S Sosyal puan ortalamaları kadınların tanıtıcı özelliklerine göre karşılaştırıldığında, gruplar arasında istatistiksel olarak önemli fark olmadığı belirlendi ($p>0.05$).

Tablo 3. Kadınlara ait bazı değişkenlere göre C19P-S toplam ve alt boyut puan ortalamalarının karşılaştırılması

Özellikler	C19P-S Toplam	C19P-S Psikolojik	C19P-S Sosyal	C19P-S Somatik	C19P-S Ekonomik
Yaş					
30 ve altı	58.76±16.13	19.91±5.46	15.43±4.61	12.41±5.27	11.00±3.87
31 ve üstü	58.95±17.77	19.49±5.62	15.86±4.91	12.65±5.05	10.93±4.27
t(sd)	-.098	.653	-.796	-.404	.146
p	.922	.514	.427	.686	.884
Eğitim düzeyi					
İlkokul mezunu	61.90±19.52	19.45±6.09	16.43±5.20	13.86±5.86 ^a	12.15±4.57 ^a
Ortaokul mezunu	60.22±15.90	19.61±5.15	15.57±4.60	13.55±4.90 ^b	11.48±3.79 ^b
Lise mezunu	57.40±16.07	19.61±5.20	15.15±4.14	11.83±5.07 ^c	10.80±3.93 ^c
Üniversite mezunu	57.04±16.70	20.00±5.81	15.59±5.01	11.41±4.77 ^d	10.03±3.90 ^d
F	1.309	.144	.725	4.405	3.852
p	.272	.933	.538	.005 (a,b>d)	.010 (a>d)
Çalışma durumu					
Çalışıyor	57.70±18.58	19.92±5.99	15.75±5.42	11.80±5.08	10.22±4.41
Çalışmıyor	59.27±16.29	19.63±5.37	15.60±4.50	12.79±5.17	11.24±3.90
t(sd)	.713	-.397	-.237	1.475	1.929
p	.476	.692	.812	.141	.055
Gelir düzeyi					
Düşük	57.77±16.55	18.87±5.30 ^a	15.39±4.68	12.53±4.92	10.96±4.00
Orta	59.39±18.36	20.41±6.07 ^b	15.73±4.98	12.37±5.61	10.87±4.30
Yüksek	61.43±14.40	21.02±4.54 ^c	16.29±4.46	12.88±5.00	11.22±3.74
F	.881	3.910	.638	.151	.116
p	.415	.021 (b,c>a)	.529	.860	.891
Gebeliğin planlı olma durumu					
Planlı	58.91±16.97	19.83±5.61	15.74±4.74	12.44±5.17	10.88±4.09
Plansız	58.53±16.69	19.02±5.07	15.02±4.83	13.02±5.11	11.46±3.89
t(sd)	.140	.907	.946	-.693	-.882
p	.889	.365	.345	.489	.379
Doğum şekli					
Normal doğum	58.04±16.67	19.75±5.35	15.23±4.61	12.24±5.14	10.7±3.97
Sezaryen doğum	59.88±17.19	19.66±5.77	16.11±4.90	12.88±5.18	11.21±4.17
t(sd)	.943	-.132	1.542	1.084	.925
p	.347	.895	.124	.279	.356
Gebelik sayısı					
1. Gebelik	58.76±14.41	20.04±5.07	16.03±4.25	11.71±4.68	10.96±3.72
2. Gebelik	57.95±17.83	20.01±5.79	15.21±4.90	12.15±5.33	10.57±4.25
3 ve üzeri gebelik	59.34±17.40	19.43±5.60	15.70±4.87	13.03±5.23	11.17±4.10
F	.183	.434	.549	1.788	.579
p	.833	.649	.578	.169	.561

Kadınlardaki Covid-19 fobisi ile emzirme tutumu ve maternal bağlanma arasındaki ilişki Tablo 4’de gösterilmektedir. C19P-S toplam ve alt boyutları (C19P-S psikolojik, C19P-S sosyal, C19P-S somatik ve C19P-S ekonomik) ile ETDÖ arasında negatif yönde zayıf ilişki olduğu belirlendi (sırasıyla $r=-.263$, $r=-.045$, $r=-.115$, $r=-.263$, $r=-.170$; $p<0.05$). Ayrıca C19P-S toplam ve alt boyutları (C19P-S psikolojik, C19P-S sosyal, C19P-S somatik ve C19P-S ekonomik) ile MBÖ arasında negatif yönde zayıf ilişki olduğu belirlendi (sırasıyla $r=-.154$, $r=-.114$, $r=-.127$, $r=-.133$, $r=-.169$; $p<0.05$).

Tablo 4. Kadınlardaki Covid-19 fobisi ile emzirme tutumu ve maternal bağlanma arasındaki ilişki

	C19P-S Toplam	C19P-S Psikolojik	C19P-S Sosyal	C19P-S Somatik	C19P-S Ekonomik	ETDÖ Toplam	MBÖ Toplam
C19P-S Toplam	-						
C19P-S Psikolojik	r=0.841 p<0.001	-					
C19P-S Sosyal	r=0.910 p<0.001	r=0.771 p<0.001	-				
C19P-S Somatik	r= 0.849 p<0.001	r=0.506 p<0.001	r=0.676 p<0.001	-			
C19P-S Ekonomik	r= 0.871 p<0.001	r=0.590 p<0.001	r=0.707 p<0.001	r=0. 781 p<0.001	-		
ETDÖ Toplam	r=-0.263 p=0.003	r=-0.045 p=0.003	r=-0.115 p=0.044	r=-0.263 p<0.001	r=-0.170 p=0.003	-	
MBÖ Toplam	r=-0.154 p=0.007	r=-0.114 p=0.047	r=-0.127 p=0.027	r=-0.133 p=0.021	r=-0.169 p=0.003	r=0.059 p=0.005	-

C19P-S: Koronavirüs19 Fobisi Ölçeği

ETDÖ: Emzirme Tutumu Değerlendirme Ölçeği

MBÖ: Maternal Bağlanma Ölçeği

TARTIŞMA

Pandemi döneminde COVID-19 fobisi yaşayan annelerin bebekleriyle arasında özel olan emzirme ve bağlanma bu süreçten etkilenmiş olabilir. Bu nedenle Türkiye’de ilk olan bu çalışma, doğum sonu dönemde COVID-19 fobisinin emzirme tutumu ve maternal bağlanma ile ilişkisini belirlemek amacıyla yapıldı. Yapılan bu araştırmadan elde edilen bulgular literatür kapsamında tartışıldı.

Literatür araştırmasında benzer bir çalışmaya rastlanmadığından, tartışma bölümü farklı gruplara yapılan COVID-19 fobisi, emzirme tutumu ve maternal bağlanma araştırma bulgularından faydalanılarak yapılandırıldı. COVID-19 salgını küresel bir krize dönüşmesiyle birlikte bu değişim süreci psikolojik olarak, korku, güvensizlik, endişe ve psikolojik bozukluklara yol açmıştır (Heiat ve ark., 2021). COVID-19 virüsünün ilk ortaya çıktığı dönemde İran’ın güneybatısında 540 gebe ile yapılan çalışmada gebelerin anormal derecede anksiyete, stres ve depresyon yaşadıkları bildirilmiştir (Maharlouei, Keshavarz, Salemi & Lankarani, 2021). Polonya’da da 262 gebe kadın ile yapılan bir çalışmada gebelerin COVID-19 korkusu yaşadıkları saptanmıştır (Dymecka, Gerymski, Iszczuk & Mariola-Bidzan, 2021). Ülkemizde Karkın ve arkadaşlarının 105 gebe ve 307 gebe olmayan kadın ile yaptıkları çalışmada her iki grubunda COVID-19 fobi düzeylerinin yüksek olduğu ve gebelerde COVID-19 fobisinin daha fazla olduğu bulunmuştur (Karkın, Sezer, Şen & Duran, 2021). Demir ve Kılıç ise 177 gebeyle yaptıkları çalışmada COVID-19 nedeni ile anksiyete düzeylerinin ve ölüm korkularının yüksek olduğu bildirmiştir (Demir & Kilic, 2020). Durankuş ve Aksu’nun 260 gebe ile yaptıkları benzer çalışmada gebelerde COVID-19 virüsünün psikoloji, sosyal izolasyon, depresyon ve anksiyete etkisinin yüksek olduğunu bildirmişlerdir (Durankuş & Aksu, 2020). Bu çalışmada da emziren annelerin COVID-19 fobisinin yüksek olduğu, COVID-19 fobisinin psikolojik ve sosyal alt boyutlarda daha fazla

algılandığı belirlendi. Bu yaşanan korkunun fobi düzeyinde olması, COVID-19 virüsünün hızlı yayılımı, morbidite ve mortalitesinin yüksek olmasından kaynaklı olabilir.

COVID-19 virüsün hızlı yayılımı, morbidite ve mortalitesinin yüksek olması yaşamı derinden etkilenmesine neden olmuştur. Bu durum annelerin emzirme ile ilgili kaygı yaşamalarına neden olmuştur. Rehberlerin geliştirilmesi ve çalışma sonuçları, COVID-19 pandemisi sürecinde emzirmenin anne ve yenidoğan sağlığına zararları değil, yararları olduğu ve COVID-19 pozitif veya temaslı annelerin dahi koruyucu tedbirler olarak emzirebileceği bildirilmiştir (Aydın & Aktaş, 2021). Bu çalışmada annelerin emzirme tutumları yüksek düzeyde bulundu. Bu durum çalışmaya katılan annelerin eğitim düzeylerinin yüksek olmasından kaynaklı olabilir. Eğitim düzeyinin yüksek olması doğru bilgiye ulaşmada önemli bir faktördür.

Bu araştırmada gelir düzeyini orta ve yüksek algılayan annelerin, C19P-S Psikolojik fobisinin yüksek olduğu saptandı. Wu ve arkadaşları da orta gelir düzeyi olan primipar kadınların COVID-19 salgınında depresif ve anksiyete belirtileri geliştirme riskinin yüksek olduğunu bildirmişlerdir (Wu ve ark., 2020). Bu durum gelir düzeyinin yaşamsal kaynaklara ulaşmada önemli bir faktör olmasından kaynaklı olabilir.

Somatik fobiler aşırı korkunun bedensel yansımaları olarak tanımlanabilir. Özdemir, 178 kişi ile yaptığı çalışmada vertigo semptomları ve dengeye güven ile COVID-19 fobisi psikosomatik alt boyutuyla ilişkili bulmuştur (Özdemir, 2021). Karkın ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada gebe kadınların gebe olmayanlara oranla COVID-19 fobisi somatik alt boyutunun anlamlı derecede yüksek olduğu ve bu durumun gebelikteki değişimlerle ilişkili olabileceğini savunmuştur (Karkın ve ark., 2021). Bu çalışmada da ilkökul ve ortaokul mezunu olan annelerin üniversite mezunu olan annelere göre COVID-19 somatik fobisinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlendi. Bu durum annelerin postpartum dönemindeki değişimler hakkında doğru bilgiye sahip olmadığından kaynaklanıyor olabilir.

Maternal bağlanma, anneler ve bebekler arasında kurulan hem annelerin hem de bebeklerin yüksek haz duydukları eşsiz bir bağlanma türüdür (Nacar & Gökkaya, 2019). Erken dönemde maternal bağlanma geliştirildiğinde; yenidoğan güven duygusunun gelişmesini destekleyip, yaşam boyu ilişkileri üzerinde olumlu etkileri olmaktadır. Maternal bağlanma ayrıca annenin annelik rolüne uyum sağlaması da kolaylaştırmaktadır. COVID-19 nedeniyle tedbirlerin alınması sonucunda fiziksel mesafe önlemleri anne ve yenidoğanlar için maternal bağlanma açısından zorluklara neden olabilmektedir (Altay & Arıkan, 2021). Kurt ve Çelikay-Söyler'in COVID-19 pandemi döneminde doğum yapan ve 1 aylık bebeği olan 100 anne ile yaptıkları araştırmada, perinatal dönemde yaşanan aksiyetenin maternal bağlanmayı olumsuz etkilediğini bildirmişlerdir. Ayrıca annelerin kaygı, korku ve travma yaşamaları maternal bağlanmada azalmaya neden olmuştur (Kurt & Çelikay-Söyler, 2022). Yapılan başka bir çalışmada gebelerin ruh halinin bağlanma düzeyini etkilediği bildirilmiştir (Schmidt, Seehagen, Vocks, Schneider & Teismann, 2016). Dymecka ve arkadaşları COVID-19 korkusu, stres ve doğum korkusu arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla 262 gebe ile yaptıkları çalışmada, COVID-19 korkusu, algılanan stres ile doğum korkusu arasında anlamlı ilişki olduğunu

bildirmişlerdir (Dymecka ve ark., 2021). Bu çalışmada annelerin COVID-19 fobisi arttıkça emzirme tutumu ve maternal bağlanmanın negatif yönde etkilendiği belirlendi. Dünya genelinde hızlı yayılan COVID-19 virüsü morbidite ve mortaliteye neden olması ve küresel olarak alınan tedbirler dikkate alındığında yaşanan kaygı, endişe, korku, travma ve fobinin insan hayatını olumsuz etkilemesi anlam kazanmaktadır.

Salgın hastalık dönemlerinde insanlar bazı stres kaynaklarıyla karşılaşabilir. COVID-19 korkusu bireyin stres, depresyon ve anksiyete düzeylerini arttırmaktadır (Asmundson & Taylor, 2020). COVID-19 salgını küresel bir krize dönüştü. Psikolojik olarak, bu değişim süreci korku, güvensizlik ve endişe duygularına yol açabilir. Bu korku ve endişe çeşitli faktörlerden kaynaklanabilmektedir (Heiat ve ark., 2021). 222 gebe üzerinde yapılan bir çalışmada COVID-19 kaygısı yaşayan gebelerin ruh sağlığının olumsuz etkilendiği bildirilmiştir. 15 gebe ile yapılan başka bir çalışmada koronavirüs pandemisinin gebeler üzerinde olumsuz duygusal etkisi olan kaygı, sıkıntı ve korku yaratma konusunda önemli bir neden olarak bildirilmiştir (Sahin & Kabakci, 2021). Polonyada COVID-19 korkusu, stres ve doğum korkusu arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amacıyla 262 gebe kadın ile yapılan çalışmada, COVID-19 korkusu, algılanan stres ile doğum korkusu arasında anlamlı, orta ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. (Dymecka ve ark. 2021). Yapılan sistematik bir incelemede COVID-19 pandemisi sırasında gebe kadınların daha fazla psikolojik etkiye ve daha yüksek kaygıya sahip olduğu bildirilmiştir (Argaheni, 2021). Çin’de 25 kamu hastanesinde toplam 4124 gebe ile yapılan bir çalışmada salgın öncesine oranla salgın sonrası kadınların önemli ölçüde daha yüksek depresif semptom oranlarına sahip olduğu belirlenmiştir (Wu ve ark., 2020). Durankuş ve Aksu’nun 260 gebe ile yaptıkları çalışmada COVID-19 postpartum depresyon ve anksiyete ile ilişkili bulunmuştur (Durankuş & Aksu, 2020). Bu çalışmada annelerin COVID-19 fobisi arttıkça emzirme tutumunun negatif yönde etkilendiği belirlendi. Doğum öncesi yaşanan COVID-19 korku ve fobinin doğum sonrasında da devam etmesi annelerin emzirme tutumunu etkilemiş olabilir.

SONUÇ

Literatürde, emzirme yolu ile COVID-19 virüsünün yenidoğana geçtiğini gösteren bir araştırmaya ulaşılmamıştır. Ancak yapılan çalışmalarda; yakın temas ve damlacık yolu ile COVID-19’un anneden yenidoğana geçme riskinin yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Bilimsel olmayan spekülasyonlar ve çelişkili veriler, COVID-19 korku ve fobisinin gelişmesine yol açabilir. Bilimsel verilerin sonuçlarına ulaşamayan ve sağlık profesyonellerinden doğru bilgiyi alamayan annelerin COVID-19 korkusunun fobi düzeyine erişmesi kaçınılmazdır. Bu durum ruhsal açıdan riskli olan doğum sonrası dönem için kadının ruh halini olumsuz etkileyebilir. Sonuç olarak COVID-19 virüsüne yakalanma veya bebeğine bulaştırma korkusu emzirme tutumunu ve maternal bağlanmayı olumsuz etkileyebilir. Bu araştırmada annelerin doğum sonu döneminde COVID-19 fobisinin yüksek olduğu, COVID-19 fobinin en çok psikolojik ve sosyal alt boyutlarda hissedildiği ve yaşanan fobinin emzirme tutumunu ve maternal bağlanmayı olumsuz etkilendiği belirlenmiştir. Doğum ve doğum sonu kliniğinde görev alan ebeler, COVID-19 virüsü hakkında anneleri bilgilendirmelidir. Kadınların

yaşadığı COVID-19 korku ve fobisi azaltılmalıdır. Pandemi sürecinde emzirmenin erken başlatılması, anne-bebek arasında ten tene temas sağlanması, anne ve bebeğin aynı odada kalmasının sağlanması ve kanguru bakımını yapması için ebeler anneleri teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. COVID-19 pozitif veya şüpheli annelerin dahi koruyucu tedbirler olarak emzirebilecekleri belirtilmelidir. Böylece pandemi sürecinde yenidoğanın beslenmesi ve güven duygusunun gelişmesi sağlanır, annenin korkuları azalır ve anne-bebek arasında güvenli bir bağ gelişmesi sağlanır. Sonuç olarak anne ve yenidoğanın COVID-19 pandemisi döneminden etkilenmesi minimize edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Altay, G., & Arıkan, D. (2021). COVID-19 Pandemi sürecinde yenidoğanlarda güvenli maternal bağlanma ve emzirme. *GÜSBD*, 10(4), 993 – 999.
- Arpacı, I., Karataş, K., & Baloğlu, M. (2020). The development and initial tests for the psychometric properties of the COVID-19 Phobia Scale (C19P-S). *Personality and Individual Differences*, 164, 110108. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110108>
- Arslan, H. (1999). Emzirme Tutumunu Değerlendirme Ölçeği geliştirme. *Hemşirelik Forumu*, 2(3), 132-136.
- Argaheni, BN. (2021). Systematic Review: The Covid-19 pandemic effects on maternal anxiety during pregnancy. *PLACENTUM Jurnal Ilmiah Kesehatan dan Aplikasinya*, 9(2), 1-14.
- Asmundson, G., & Taylor, S., (2020). How health anxiety influences responses to viral outbreaks like Covid-19: What all decision-makers, health authorities, and health care professionals need to know, *Journal of Anxiety Disorders*, 71, 102211. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102211>
- Aydın, R., & Aktaş, S. (2021). COVID-19 ve emzirme: Klinik uygulamaya yönelik bir derleme. *Türkiye Klinikleri J Health Sci*. 6(3), 675-81. doi: 10.5336/healthsci.2020-80014
- CDC (2019). COVID-19 salgını sırasında güvenli emzirme. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/hcp/care-for-breastfeeding-women.html>
- Demir, ET., & Kilic, F. (2020). Determination of The anxiety level in pregnant women who administer to the obstetrics clinic within the covid-19 pandemia period. *Selcuk Med J*. 36(4), 352-356.
- Durankuş, F., & Aksu, E. (2020). Effects of the COVID-19 pandemic on anxiety and depressive symptoms in pregnant women: a preliminary study. *The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine*, 35(2), 205-211.
- Dymecka, J., Gerymski, R., Iszczuk, A., & Mariola-Bidzan, M. (2021). Fear of coronavirus, stress and fear of childbirth in polish pregnant women during 1 SARS-CoV-2 Pandemic. *Int J Environ Res Public Health*, 18(24), 13111.
- Heiat, M., Heiat, F., Halaji, M., Ranjbar, R., Tavangar-Marvasti, Z., Yaali-Jahromi, E., Azizi MM., Morteza-Hosseini, S., & Badri, T. (2021). Phobia and fear of COVID-19: Origins, complications and management, a narrative review. *Ann Ig*, 33(4), 360-370.
- Karkın, PÖ., Sezer, G., Şen, S., & Duran, M. (2021). Gebe olan ve olmayan kadınlarda koronavirus-19 fobisinin karşılaştırılması. *Kocaeli Med J*. 10(Ek Sayı 2), 176-180.
- Kavlak, O., & Sirin, A. (2009). Maternal bağlanma ölçeğinin Türk toplumuna uyarlanması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Derg*, 6, 189-202.
- Kurt, A., & Çelikay- Söyler, H. (2022). Covid-19 Döneminde Doğum yapan kadınlarda maternal bağlanma, obsesif kompulsif bozukluk ve perinatal anksiyete ilişkisi. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(3), 225-235.
- Maharlouei, N., Keshavarz, P., Salemi, N., & Lankarani, KB. (2021). Depression and anxiety among pregnant mothers in the initial stage of the Coronavirus Disease (COVID-19) pandemic in the southwest of Iran. *Reprod Health*, 18(1), 111.

- Nacar, EH., & Gökaya, F. (2019). Bağlanma ve maternal bağlanma konusunda bir derleme. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(1), 50-56.
- Özdemir, S. (2021). Pandemi döneminde yetişkinlerde “Covid-19 Fobisi” ile fonksiyonel dengesizlik ilişkisinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Odyoloji Programı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Sahin, MB., & Kabakci, EN. (2021). The experiences of pregnant women during the COVID-19 pandemic in Turkey: A qualitative study. *Women Birth*, 34(2),162-169.
- Schmidt, D., Seehagen, S., Vocks, S., Schneider, S. & Teismann, T. (2016). Predictive importance of antenatal depressive rumination and worrying for maternal-foetal attachment and maternal well-being. *Cognitive Therapy and Research*, 40(4), 565-576. <https://doi.org/10.1007/s10608-016-9759-z>
- UNICEF. (2020). COVID-19 salgını sırasında güvenli emzirme. <https://www.unicef.org/turkey/hikayeler/covid-19-salg%C4%B1n%C4%B1-s%C4%B1ras%C4%B1nda-g%C3%BCvenli-emzirme>
- WHO. (2022). Breastfeeding. <https://www.who.int/westernpacific/health-topics/breastfeeding>
- Wu, Y., Zhang, C., Liu, H., Duan, C., Li, C., Fan, J., & ve ark. (2020). Perinatal depressive and anxiety symptoms of pregnant women along with COVID-19 outbreak in China. *Am J Obstet Gynecol*, 223(2), 240.e1–240.e9.